

การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1

สุวิมล พิชญไพบูลย์^{1*} วุฒิวัฒน์ คงรัตนประเสริฐ² อารี ลาภวงศ์ราษฎร์¹ และ อำไพ แสนหมื่น¹
¹คณะศิลปศาสตร์, ²คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ กรุงเทพฯ
*corresponding author email: drsuwimol.s@gmail.com

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน และจุดแข็งของชุมชนสวนหลวง 1 เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร และเพื่อหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการวิจัยผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสวนหลวง 1 มีความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการเพราะมีคณะกรรมการชุมชนที่มีเอกภาพ มีการทำงานเป็นทีม มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสื่อสารระหว่างกัน กอปรกับหลักศาสนาอิสลามที่ส่งเสริมความรักความสามัคคีต่อกัน นอกจากนี้ ลักษณะทางกายภาพภายในชุมชนก็มีความพร้อมในการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ ชุมชนเป็นระเบียบ สะอาด ร่มรื่น และสามารถเดินทางเข้าถึงได้สะดวก ประเด็นสำคัญที่สุดที่ทำให้ชุมชนมีจุดเด่นเฉพาะด้าน คือ อาหารดั้งเดิมของชาวมุสลิมซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่าสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชนมากที่สุด 5 อันดับ คือ อาหาร สภาพแวดล้อม ความสะอาด ความร่มรื่น สินค้า เอกลักษณ์ของมุสลิม และ ทัศนียภาพของวัดในชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนสวนหลวง 1

Sustainable tourism management of Suanluang1 community

Suwimol Pichayapaiboon^{1*}, Wuttivat Kongrattanaprasert²,
Aree Lapwongraj and Ampai Sanmuen¹

¹Faculty of Liberal ArtsRajamangala, ²Faculty of Engineering,
Rajamangala University of Technology Krungthep, Bangkok

*corresponding author email: drsuwimol.s@gmail.com

Abstract

The purposes of this research were to investigate the current situations and the strength of Suanluang 1 community, Bangkoraem district, Bangkok and to establish the management for sustainable tourism. We employed qualitative and quantitative methods including a participatory action research (PAR). We found that Suanluang 1 community had strength in management because of the unity of the community committee, team working, using information technology for communication, and the doctrine of Muslim religion for

love and harmony. Furthermore, the competence of the community infrastructure included tidiness, cleanliness, greenery and easy to visit making the community to be a tourism destination. The uniqueness of the community was genuine Muslim cuisine. This is in accordance with the quantitative data, which showed the top 5 attractive items for tourists, i.e., food, environment, greenery, Muslim identity, and the community hospitality.

keywords: sustainable tourism management, Suanluang1 community

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก สภาวการณ์ปัจจุบันความต้องการด้านการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ เช่น การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ ตลอดจนการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายมากขึ้น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ถูกเปลี่ยนถ่ายเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมอย่างเป็นลำดับและกำลังปรับเปลี่ยนสภาพไปสู่การจัดการที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน มุ่งเน้นสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรของพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ ชุมชนสวนหลวง 1 เป็นชุมชนที่มีศักยภาพความพร้อมในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ทว่า จะทำอย่างไรที่จะให้ประชาชนในพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชน อันจะทำให้เขาเกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ ห่วงแทน และเห็นคุณค่ามากขึ้น การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอนาคต สร้างความเข้าใจของบุคคลที่เกี่ยวข้อง การวางแผนที่ชัดเจนและตระหนักถึงคุณภาพมากกว่าปริมาณ เน้นกระบวนการแห่งความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกำหนดทิศทาง วิธีการและกระบวนการที่เหมาะสมอันจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาการท่องเที่ยว งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและจุดเด่นของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร และเพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสม (mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1

การดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) ศึกษาบริบทของชุมชนสวนหลวง 1 โดยอาศัยข้อมูลทุติยภูมิ และงานวิจัยที่เสร็จสิ้นแล้วเป็นแนวทาง
- 3) ประชุมกลุ่มร่วมกับคณะกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 เพื่อกำหนดวัน เวลา การจัดการท่องเที่ยวต่าง ๆ

4) จัดเวทีประชาพิจารณ์เพื่อสอบถามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 และชี้แจงทำความเข้าใจ และความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว แก่สมาชิกในชุมชนสวนหลวง 1 และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สำนักงานเขตบางคอแหลม และสถานีตำรวจนครบาลพระยาไกร เป็นต้น

4) เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนเพิ่มเติมด้านแนวทางการจัดการท่องเที่ยว และวิถีชีวิต องค์กรความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

5) เก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยสุ่มตัวอย่างจากประชากรชุมชนเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1

6) ระหว่างการจัดการท่องเที่ยวโดยลักษณะจัดตลาดชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 มีการเก็บข้อมูลเพื่อต้องการทราบความพึงพอใจในด้านต่างๆ โดยมอบหมายให้นักศึกษาลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม

การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลสองระยะ คือ ระยะแรก สอบถามข้อมูลเพื่อหาแนวทางจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 และระยะที่สอง สอบถามความพึงพอใจหลังจากได้มีการจัดตลาดชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 หน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ ประชาชนในชุมชนสวนหลวง 1 จำนวน 2,640 คน สุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) จำนวน 200 ชุด สำหรับการสอบถามข้อมูลเพื่อหาแนวทางจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 เป็นคำถามชนิดปลายปิด โดยแบบสอบถามสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ข้อมูลทั่วไป และ (2) ความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนสวนหลวง 1 และสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental selection sampling) เพื่อสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจากการเข้าชมตลาดชุมชนฯ จำนวน 500 ชุด แบ่งคำถามออกเป็น (1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (2) ความพึงพอใจที่มีต่อการจัดตลาดชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) โดยมีเกณฑ์ 5 ระดับของลิเคอร์ท (likert scale) และ (3) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม (นภภรณ์ และคณะ, 2550) โดยเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจากการบอกเล่าเหตุการณ์ ประสบการณ์ของคนสภาพสังคม การบรรยายอย่างละเอียดตรงตามสิ่งที่เกิดขึ้นอันจะนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์นั้น ๆ (Locke, 2001) มีการเก็บข้อมูลสองระยะเช่นเดียวกัน คือ ก่อนการจัดตลาดชุมชนฯ จัดเวทีชุมชนประชาพิจารณ์เพื่อหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวฯ วิเคราะห์จุดเด่นของชุมชน และความต้องการในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 และหลังการจัดตลาดชุมชนฯ เป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อประเมินผล รวมถึงการประชุมกลุ่มด้วยวิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ คณะกรรมการชุมชน และคณะกรรมการตลาดชุมชนฯ และวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประชากรในชุมชนสวนหลวง 1 คณะกรรมการชุมชน ผู้ค้า และผู้มาเที่ยวงานตลาดชุมชนฯ นิยามปฏิบัติการ ได้แก่

1) การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การจัดการทรัพยากรภายในชุมชนด้านวิถีการดำรงชีวิต อาหาร วัฒนธรรม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนมีส่วนร่วมและบริหารจัดการด้วยตนเอง ด้วยการดำเนินงานตลาดชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน

2) ชุมชนสวนหลวง 1 หมายถึง ชุมชนแออัด ขนาด L เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และจุดเด่นของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านกายภาพชุมชนสวนหลวง 1 ตั้งอยู่บริเวณซอยเจริญกรุง 103 ถนนเจริญกรุง แขวงบางคอแหลม เขตบางคอแหลม ถนนเจริญกรุง กรุงเทพมหานคร บริเวณโดยรอบของชุมชนจะเชื่อมโยงติดกับชุมชนบางคอแหลม และชุมชนบางอุทิศ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 15 ไร่ เป็นชุมชนที่มีคลองกว้าง 5 เมตร ยาว 700 เมตร น้ำในคลองจะไหลมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ปากคลองจะมีประตูเปิด - ปิดควบคุมน้ำในคลอง มีประชากรพักอาศัยอยู่ 2 ฝั่งคลอง ภายในชุมชนมีทางเท้ากว้าง 2 เมตร

พื้นที่ของชุมชนเป็นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ประชาชนเช่าที่ดินในการปลูกบ้านอาศัยอยู่จ่ายค่าเช่าเป็นรายเดือน ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กำหนดไว้ ชุมชนสวนหลวง 1 เป็นชุมชนแออัดขนาดใหญ่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ประกอบด้วยบ้านเรือนประชาชนที่พักอาศัยประมาณ 600 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 2,700 คน มีสถานที่พื้นฐานสำหรับประชากรทั่วไป ได้แก่ โรงเรียนรักษาราชวิตร มัสยิดอัล-อติค ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน ศูนย์สุขภาพชุมชน และมีสถานที่สำคัญใกล้เคียง ได้แก่ สถานีตำรวจนครบาลวัดพระยาไกร เอเชียทีค เป็นต้น

ตรอกสวนหลวง 1 เดิมชื่อ ตรอกสุเหร่าเก่า ส่วนคลองสวนหลวง 1 เดิมชื่อ คลองกัมปะนี ปี 2512 นายสนม พินประดิษฐ์ เป็นประธานชุมชน และดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการชุมชนสวนหลวง 1 เป็นผู้ดำเนินการขออนุญาตเปลี่ยนชื่อตรอกสุเหร่าเก่าเป็นตรอกสวนหลวง 1 ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ปี 2536 กรุงเทพมหานครได้ขอโอนชุมชนสวนหลวง 1 ไปขึ้นกับกรุงเทพมหานคร เพื่อทำการปรับปรุงและพัฒนา สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จะต้องรับทราบเนื่องจากพื้นที่ของชุมชนเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย อาชีพส่วนตัว แม่บ้าน และรับราชการ แต่ละครอบครัวมีฐานะปานกลาง สามารถดูแลกันภายในครอบครัว มีหนี้สิน หรือหนี้นอกระบบบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายเพื่อนำเงินไปลงทุน มีแหล่งเงินทุน เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารอิสลาม กองทุนผู้สูงอายุ สำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่เป็นภาระของชุมชนเพราะคนในชุมชนสวนหลวง 1 เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน

สถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่

1) โรงเรียนรักษาราชวิตร ก่อตั้งโดยขุนรักษาราชวิตร (นายอาจ รักษาราชวิตร) เป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น เปิดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ปัจจุบันโรงเรียนรักษาราชวิตร อยู่ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการมัสยิดอัล-อติค โดยมีฝ่ายการศึกษาเป็นผู้กำกับดูแลร่วมกับคณะบริหารของโรงเรียนเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1

2) ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน รับเด็กตั้งแต่อายุ 3-6 ขวบ มีการอบรมครูผู้สอนและพี่เลี้ยงเด็กปฐมวัยให้มีศักยภาพในการสอนมากขึ้น

3) ศูนย์สุขภาพชุมชนสวนหลวง 1 ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิช่วยการสาธารณสุขชุมชน ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สำนัก

อนามัย กรุงเทพมหานคร มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเป็นประจำ เปิดให้บริการยา และเวชภัณฑ์เบื้องต้นแก่คนในชุมชน

4) มัสยิดอัล-อติก ในอดีตชื่อว่า “สุเหร่าสวนหลวง” เป็นสุเหร่าแห่งแรกในย่านเจริญกรุง ประชาชนในชุมชนสวนหลวง 1 ให้ความสำคัญกับเรื่องของศาสนาเป็นอย่างมากทั้งผู้ใหญ่และเด็กในชุมชน

5) ด้านสาธารณูปโภค

(1) ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน ชุมชนได้รับการติดตั้งไฟฟ้าตลอดแนวทางเดินจำนวน 39 จุด จากงบประมาณวิจัยที่ได้รับจากกรุงเทพมหานคร น้ำประปาสามารถดื่มได้ทุกครัวเรือน สำหรับถนนในชุมชนพบว่าปากทางเข้าชุมชนถนนแคบมาก รถยนต์ไม่สามารถผ่านเข้าออกได้

(2) การกำจัดขยะและของเสียในชุมชน มีการจัดการขยะโดยสำนักงานเขตบางคอแหลมเข้ามาดูแล

6) การปกครอง มีการเลือกตั้งประธานชุมชนและกรรมการชุมชนทุก ๆ 3 ปี ปัจจุบัน คณะกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 มีจำนวน 20 คน ประกอบด้วยกรรมการด้านต่างๆ มี นายสุชาติ บุญมี เป็นประธานกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 การทำงานของคณะกรรมการ จะมีประธานชุมชนเป็นแกนนำในการทำงาน และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการประชุมคณะกรรมการชุมชนประจำเดือนเพื่อปรึกษากันในการพัฒนาชุมชน ซึ่งกรรมการทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์จุดเด่นของชุมชนสวนหลวง 1 พบว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการ เพราะมีคณะกรรมการชุมชนที่มีความเสียสละ สามัคคี มีความเป็นเอกภาพ และทำงานเป็นทีม กอปรกับหลักศาสนาอิสลามที่ส่งเสริมและปฏิบัติกิจกรรมที่จะนำไปสู่ความรักความสามัคคีต่อกัน เช่น ต้องไม่โกรธกันเกินสามวัน เมื่อมีการเจ็บป่วยต้องมีการเยี่ยมเยียนกันเพราะการเยี่ยมผู้ป่วยนั้นถือเป็นมารยาทอันดีงามสำหรับมุสลิมผู้ศรัทธา และมารยาทนี้ยังหมายรวมถึงผู้ป่วยที่มีไม่มุสลิมด้วย เป็นต้น (ปริญญา, 2555)

แม้ว่าชุมชนสวนหลวง 1 จะมีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกันทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิม และอื่นๆ แต่ชาวชุมชนก็มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งคุณสมบัตินี้หาได้ยากยิ่งในหมู่ความต่างศาสนาหรือแม้แต่นศาสนาเดียวกัน ชาวชุมชนที่เป็นไทยมุสลิมมีความเคร่งครัดและศรัทธาต่อหลักศาสนาอิสลาม โดยยึดหลักศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และประกอบกิจกรรม ทำให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม อันเป็นการประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรมตามหลักศาสนาที่กำหนดว่าร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ ร่วมกันรับผิดชอบ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ร่วมกันปรับปรุง มีการแก้ไข พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ ร่วมกันทำงานโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

นอกจากนี้ ลักษณะทางกายภาพภายในชุมชนก็พร้อมในการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนแม้จะเป็นชุมชนแออัดตามการแบ่งประเภทของชุมชนของกรุงเทพมหานครก็ตาม แต่เพราะความสะอาด มีต้นไม้ร่มรื่น มีความสะดวกในการเดินทาง และพื้นที่ทางเดินภายในชุมชนเป็นระเบียบ ไม่แคบจนเกินไป ทำให้สามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ลงพื้นที่ได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ชุมชนมีการจัดงานฉลอง มัสยิดอัล-อติกทุกปี โดยมีประชาชนในละแวกใกล้เคียงมาร่วมงานมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิง

ปริมาณที่พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าคุณชุมชนมีความพร้อมในการจัดตลาดชุมชน ร้อยละ 58.5 สอดคล้องกับหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community based tourism : CBT) ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพื่อรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างยั่งยืน และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับเจ้าของบ้านกับแขกผู้มาเยือน

จากการสำรวจชุมชนในปี 2553 ของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า มีชุมชนกว่า 150 แห่งที่มีการดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยว และมีแนวโน้มเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งการพัฒนาศักยภาพและการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนให้มีมาตรฐานจะสามารถสร้างการยอมรับเรื่อง CBT แก่ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งนักท่องเที่ยวอิสระ (independent traveller) ที่สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวและเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองเกิดความมั่นใจในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน สำหรับชุมชนสวนหลวง 1 จุดเด่นของชุมชนเฉพาะด้าน คือ อาหารที่มีเอกลักษณ์ และหารับประทานยาก ด้วยเหตุที่ชาวชุมชนสวนหลวง 1 มีฝีมือในการปรุงอาหารดั้งเดิมของมุสลิม อาทิ สมอแก้วทอด โรตีสายดำ รสดีมาเลย์ (รอยะ) ยำพวย และมัสมั่น เป็นต้น จึงเป็นโอกาสที่จะสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในชุมชนได้ และชาวชุมชนเชื่อมั่นว่าผู้มาลิ้มรสอาหารในชุมชนแล้วจะต้องกลับมาอีกเพื่อมาหาอาหารเช่นนี้รับประทาน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าคุณชุมชนที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชนมากที่สุด 5 อันดับ คือ อาหาร สภาพแวดล้อม ความสะอาด/ความร่มรื่น สินค้า/เอกลักษณ์ของมุสลิม และอัยยาศัยโมตรีของคนในชุมชน

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามพบว่าการจัดให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นไปได้ และสามารถดำเนินการได้ ด้านวันที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เห็นว่าควรจัดในวันเสาร์ และวันอาทิตย์มากที่สุด (ร้อยละ 68.6) สำหรับเวลาที่เหมาะสมในการจัดเห็นว่าจะสามารถจัดได้ในตั้งแต่เช้าถึงเย็น โดยระยะแรกควรจัดเดือนละครั้งก่อน ทั้งนี้ ได้มีการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค (swot analysis) ของชุมชนสวนหลวง 1 ก่อนดำเนินการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังตาราง 1

ผลการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนสวนหลวง 1 อย่างยั่งยืน

จากการสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดตลาดชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 ครั้งที่ 1 วันอาทิตย์ที่ 1 กันยายน 2556 ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ได้ข้อสรุป คือ คณะกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 ให้ความเห็นว่าการจัดตลาดชุมชนฯ ช่วยเป็นการประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป และประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนผู้มาเที่ยวงานตลาดชุมชนมีความเห็นว่าควรจัดบ่อยกว่านี้ โดยอาจจัดเดือนละ 2 ครั้ง และทุกวันเสาร์และอาทิตย์ การจัดครั้งแรกอาจมีข้อบกพร่องด้านโต๊ะเก้าอี้ นั่งรับประทานอาหาร ด้านห้องน้ำ และด้านขยะมูลฝอย แต่ครั้งต่อไปคิดว่าจะดีขึ้น

สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 อย่างยั่งยืน จำนวน 470 คน พบว่ามีความพึงพอใจด้านร้านค้าให้บริการอาหารและขนมหลากหลาย (ร้อยละ 46.2) รวมถึงรสชาติอาหารที่ถูกปาก และมีสินค้าหัตถกรรมให้เลือกซื้อด้วยเป็นการสร้างจุดเด่นให้กับชุมชนให้มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง โดยเฉพาะจุดเด่นในเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิม แนววิถีชุมชนดั้งเดิม และส่งเสริมให้มีการจัดทำร้านค้าในรูปแบบครัวที่บ้าน อาหารที่

ขายควรเน้นที่อาหารแปลกใหม่ที่หาทานยาก โดยเน้นที่อาหารมุสลิม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการสัมภาษณ์เจาะลึกถึงความต้องการให้มีการจัดตลาดชุมชนฯ อย่างต่อเนื่องซึ่งมีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 45.3)

นอกจากนี้ มีแนวทางในการจัดตลาดชุมชนด้านการจัดร้านค้าควรต่อเนื่องตลอดแนว แต่ละร้านไม่ควรห่างกันเกินไป ควรให้แต่ละหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ควรจัดสถานที่นั่งพัก และรับประทานอาหารให้เพียงพอ เพิ่มจำนวนถังขยะ และบริการห้องน้ำให้เพียงพอปรับเส้นทางสัญจรภายในชุมชนให้กว้างขึ้น และปรับพื้นผิวถนนทางเดินให้เรียบ ปรับปรุงความสะอาด และกลิ่นของน้ำในลำคลอง ปรับภูมิทัศน์ให้ร่มรื่นเพื่อช่วยลดความร้อน และหาแนวทางในการแก้ปัญหาเรื่องที่จอดรถ สนับสนุนให้ชุมชนใกล้เคียงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจำหน่ายสินค้า ปรับปรุงเสียงจากเครื่องขยายเสียงให้ทั่วถึง โดยมีให้ดังรบกวนจนเกินไป

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

1.1 ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานเขตบางคอแหลม สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สถานีตำรวจนครบาลพระยาไกร เป็นต้น ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และบริหารจัดการด้านต่างๆ รวมทั้ง การประชาสัมพันธ์ชุมชนสวนหลวง 1 ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดตลาดชุมชนสวนหลวง 1 ที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 คณะกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 และคณะกรรมการตลาดชุมชนฯ ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตลาดชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.3 ควรส่งเสริมให้มีโครงการ หรือกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน อาทิ ปั่นจักรยานท่องเที่ยว หรือศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลักษณะ home stay ด้วยการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

1.4 คณะกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 และคณะกรรมการตลาดชุมชนฯ ควรเปิดโอกาส และส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตลาดชุมชนให้มากขึ้น และต่อเนื่อง เพื่อเป็นการสร้างอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน และเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว

1.5 คณะกรรมการชุมชนสวนหลวง 1 และคณะกรรมการตลาดชุมชนฯ ควรรณรงค์ให้สมาชิกทุกคนในชุมชนฯ ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันในการพัฒนาการจัดตลาดชุมชนให้มีความยั่งยืนต่อไป

1.6 ควรมีโครงการขยายผลกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ไปสู่กลุ่มคนต่างๆ ภายในชุมชนให้มากขึ้น เช่น การสร้างมัคคุเทศก์น้อย มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

1.7 จัดอบรมและเปิดโอกาสให้มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครประจำท้องถิ่น เพื่อดูแลตรวจสอบแหล่งท่องเที่ยวและแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบทราบเมื่อเกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพย์สิน รวมถึงการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนด้วย

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ เพื่อต่อยอดการวิจัย

2.1 ควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินการจัดตลาดชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาอย่างน้อย 3 ปี

ตารางที่ 1 จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค

จุดเด่น strength	จุดด้อย weakness	โอกาส opportunity	อุปสรรค threat
<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะของคนในชุมชนพร้อมที่จะเปิดรับและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ - ผู้นำชุมชนมีจิตสาธารณะ เสียสละ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม - คณะกรรมการชุมชน และคณะกรรมการตลาดชุมชน มีความสามัคคีปรองดอง มีความคิดสร้างสรรค์ และมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน - สมาชิกในชุมชนมีความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีธรรมาภิบาลที่ดี - วัฒนธรรมของคนในชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์ในวิถีภูมิปัญญาชัดเจน - ชุมชนมีความสะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบ และน่าอยู่ - สินค้าประเภทอาหารมีเอกลักษณ์เฉพาะและหารับประทานได้ยาก อาทิ สมอว้าวทอด ไรต์โรย ส้มตำมาเลย์ (รอยะ) - คนในชุมชนมีฝีมือในการผลิตผลิตภัณฑ์ อาทิ งานศิลปหัตถกรรม (เตาเผา) หมอน ที่นอน ไม้พายเป็น 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีพื้นที่ของชุมชนที่สามารถจัดรถได้ - มีเฉพาะทางเดินเท้าภายในชุมชน ซึ่งแคบไม่สามารถนำรถเข้ามาได้ - ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ จึงทำให้ไม่สามารถเพิ่มปริมาณต้นไม้ได้ - น้ำในลำคลองไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถขอความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อทางสถานีโทรทัศน์ยาตัม (yateem TV) และวิทยุชุมชนได้ - เป็นชุมชนที่อยู่ใจกลางเมือง เดินทางสะดวก ใกล้แหล่งท่องเที่ยว อาทิ เอเชียทีค - เป็นชุมชนที่อยู่ใจกลางกรุงเทพฯ และไม่ห่างจากแหล่งการค้า การท่องเที่ยว - การผสมผสานทางวัฒนธรรมไทยพุทธกับไทยมุสลิมเป็นไปอย่างกลมกลืน 	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่เช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงไม่สามารถขยายพื้นที่ และปลูกสร้างถาวรวัตถุได้ - พื้นที่ของชุมชนติดกับชุมชนอื่น จึงทำให้การดำเนินการจัดตลาดชุมชนอาจมีผลกระทบได้

2.2 ควรพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบ หรือชุมชนตัวอย่างด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเมือง

2.3 ควรมีการศึกษาศักยภาพในพื้นที่ใกล้เคียงอื่นๆต่อไป เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่มีอยู่ของชุมชนอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผลการวิจัย

ในประเด็นด้านจุดเด่นของชุมชนสวนหลวง 1 อันมีผลทำให้เกิดเป็นการจัดตลาดชุมชนริมคลองสวนหลวง 1 ครั้งแรก เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 1 กันยายน 2556 ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีเพราะความร่วมมือร่วมใจของกรรมการ และสมาชิกในชุมชนซึ่งมีความสามัคคี มีความตั้งใจที่จะทำให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้า อภัยชัยไมตรี การให้การต้อนรับที่อบอุ่น มีน้ำใจ มีไมตรีจิต ประทับใจกับการต้อนรับและการให้บริการของชุมชน มีความเป็นกันเอง ช่วยเหลือกัน นอกจากนี้ด้านอาหารที่มีเอกลักษณ์ อร่อย สะอาดถูกหลักอนามัย มีอาหารและขนมที่หลากหลายและหายาก รสชาติถูกปาก น่ารับประทาน เป็นแหล่งรวมอาหารมุสลิม และมั่นใจในความปลอดภัยเมื่อมาเที่ยวงาน ได้รับความรู้ด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น อาทิ อาหาร วิถีชีวิตของชุมชน การจัดตลาดชุมชนมีความสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ใกล้เคียงกับงานวิจัย เรื่อง เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาซา ระยะที่ 1 สามารถ นำความรู้จากงานตลาดชุมชนไปเป็นแบบอย่างเพื่อจัดตลาดชุมชนพื้นที่ของตนเองได้ต่อไป

สำหรับประเด็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนสวนหลวง 1 ชุมชนได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตลาดชุมชนเพื่อทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับผู้ค้าขายในชุมชน อำนวยความสะดวกแก่สื่อมวลชนที่เข้ามาติดต่อจัดทำสารคดี และความรู้ภายในชุมชน มีการดำเนินการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จัดทำแผ่นพับ เติมนรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เสียงตามสาย วิทยุไอ และการใช้สื่อบุคคลต่อบุคคล ทำให้การจัดแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสวนหลวง 1 เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง (โฆษิต, 2555)

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และพูดคุยกับชาวชุมชน และนักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนลักษณะนี้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชุมชนและผู้มาเที่ยว เห็นควรจัดอย่างต่อเนื่องเป็นประจำตามแผนงานที่วางไว้เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และนำรายได้เข้าสู่ชุมชนอีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนสวนหลวง 1 มีจุดเด่นหลายอย่างที่เหมาะสมแก่การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว อาทิ อาหารที่มีเอกลักษณ์ และหารับประทานยาก ได้แก่ รอยะ (ส้มตำมาเลย์) สมองวัวทอด โรตีสโรย เป็นต้น นอกจากนี้ เป็นชุมชนที่มีสถานที่ใจกลางกรุงเทพมหานคร อภัยชัยไมตรีของคนในชุมชน ความมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2556 พบว่าได้รับการตอบรับอย่างดีจากนักท่องเที่ยว รวมถึงชาวชุมชนสวนหลวง 1 ทำให้ชุมชนสวนหลวง 1 เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป มีนักท่องเที่ยวจากต่างจังหวัดเดินทางมาท่องเที่ยวทุกเดือนที่จัดตลาดชุมชน ด้วยการประชาสัมพันธ์ที่กรรมการตลาดดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกระจายเสียง และการบอกต่อๆ กัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community - based tourism) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ทั้งนี้ ผลที่ได้ก่อให้เกิดรายได้มาสู่ชุมชน ซึ่งทำให้ชาวชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนสวนหลวง 1 อันสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนของการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและการพัฒนา มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา นอกจากนี้ ขอขอบคุณ คณะกรรมการ และประชาชนในชุมชนสวนหลวง 1 ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานเป็นอย่างดี อันทำให้งานวิจัยนี้บรรลุวัตถุประสงค์ และเกิดประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติโดยรวม คุณประโยชน์ของโครงการวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะยังผลก่อเกิดเป็นคุณูปการแก่ ผู้เกี่ยวข้องจากงานวิจัยนี้ทุกฝ่าย

เอกสารอ้างอิง

- โฆษิต ไชยประสิทธิ์. (2555). การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในมิติการพัฒนาจากภายใน กรณีศึกษาชุมชนในศูนย์ พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. เข้าถึงวันที่ 15 มิถุนายน 2556. จาก <http://www.research.cmru.ac.th/2012/ris/resout/arc/NRCT-7-HUSO-7-53.pdf>.
- ปริญญา ประหยัดทรัพย์. (2555). สามัคคีธรรม หนึ่งในคุณสมบัติของมุสลิมที่แท้จริง. เข้าถึงวันที่ 27 กันยายน 2556. จาก <http://www.skthai.org/articles/41942001/>.
- Locke, K. (2001). *Grounded theory in management research*. Thousand Oaks, CA: Sage.